

Vysvětlivky týkající se původu, průvodních okolností vzniku a určení jednotlivých básní nebo básnických sbírek jsou uvedeny v Poznámkách vydavatelových.

11 *Leander* — vl. jménem Richard Volkmann (1830—1889), německý chirurg a básník.

14, 1 *Kuřátka* — jménem Kuřátka (Plejady) je označena skupina hvězd v souhvězdí Býka.

17, 8 *Planetoidek tam bavět zřím* — planetoidy jsou malé oběžnice, které obíhají kolem Slunce v prostoru mezi Marsem a Jupiterem, patrně zlomky původně větší oběžnice.

21, 1 *aeon* — věk, dlouho trvající období.

23, 1 *Stárnoucí lidstvo žije ve hvězdách* — báseň je založena na tom, že při pohledu na hvězdnou oblohu „čteme . . . s nebe pouze o době dávno již minulé“ (du Prel). Nejbližší stálice je tak daleko, že její světlo doletí k nám za víc než čtyři roky, ze Síría za víc než osm let, ze vzdálených hvězd za desítky, sta, tisíce, ba i miliony let.

24, 1 *Alkyone* — hvězda ze skupiny Plejad (Kuřátek, viz vysvětlivku ke str. 14).

25, 6 *libký* — bystrý, rychlý, prudký; 7 *k nejbližší sousedce* — t. j. k hvězdě Alfa ze souhvězdí Kentaura na jižní obloze; 8 *trojici roků* — míněny světelné roky (tato vzdálenost se dnes odhaduje na 4,3 světelného roku); 17 *Některé z nás, ty už umřely* — následující-výklad vychází z theorie Kant-Laplaceovy, podle níž se nejprve od Slunce odloučily planety od něho nejvzdálenější. Neruda jim proto připisuje příznaky stárnutí podle Meyera (v neshodě s dnešními poznatky) a řadí je generačně od nejstarších, t. j. nejvzdálenějších, k nejmladším, t. j. nejbližším Slunci; 25 *Jupiter* — největší a nehmotnější ze všech planet, s velmi nízkou teplotou (*Promrzelý je to kolobráť*); kolem Slunce oběhne za necelých 12 let (*liný chod*).

26, 52 *v komety již se rozpadly* — Neruda vykládá podle du Prela a Meyera komety jako pozůstatky vychladlých a mrazem roztržitých planet.

28, 5 *Všechny ty vířivé planety . . . slétnou . . . do Slunce do hrobu* — Neruda tu přejímá dobový názor du Prelův, že Slunce je nejen kolébkou, ale i hrobem všech planet. Podle této představy odpor etheru a meteoritů padajících proti směru rotace planet způsobí zmenšení oběžné rychlosti. Tím se zmenší odstředivá síla a elipsa, kterou planety opisují, změní se ve spirálu končící ve Slunci. Srovnej i následující báseň č. 13 a básně č. 30, 35 a 38.

29, 8 (*Slunce*) ... *na chvíli ještě vzplane* — Nerudova myšlenka o obnově slunečního záření při dopadu jiné planety do Slunce je založena na Meyerově příkladě, vysvětlujícím, jak velká je spotřeba hmoty, spojená se slunečním vyzařováním. Kdyby prý Země spadla do Slunce, získalo by tím Slunce úhradu světla a tepla na dobu 69 let. Viz i báseň č. 35.

30, 1 *Zem byla dítětem* — v básni přisuzuje Neruda Zemi týž postup poznání, jakým prošlo lidské pokolení při poznávání Země a jejího postavení ve vesmíru. Před Kopernikem (jeho hlavní spis vyšel 1543) převládal názor, že Země je středem vesmíru a že Slunce obíhá kolem Země (názor geocentrický).

31, 7 *obeš se vnitřní rozkypí* — opět motiv podle du Prela, který tvrdil, že Měsíc působí i na žhavé nitro zemské, t. j. na síly vulkanické.

34, 6 *beze smavých žeravčkových bílék* — protože na Měsíci není atmosféra, nejsou tam ani atmosférické jevy příznačné pro Zemi; 13 *Slunce žhavé v černém visí nebi* — na Měsíci, kde není atmosféra, má obloha barvu černou; samo Slunce má tam barvu ocelově bílou. Denní teploty dosahují na sluneční straně až 90°C.

37, 5 *Sirius* — hvězda v souhvězdí Velkého psa, nejjasnější hvězda na obloze.

39, 6 *drtky* — rozdrobené věci, drobečky; 11 *dvacet što milionů mil teprv jim loket jeden* — k určování vzdáleností užívají hvězdáři t. zv. astronomické jednotky, t. j. střední vzdálenosti Země od Slunce, jež činí 20 000 000 mil, t. j. 149 640 000 km; 15 *k Neptunu třicet loket je, k Venuli jen tři čtvrtky* — vzdálenosti, jež uvádí Neruda v astronomických jednotkách, jsou ve skutečnosti vzdálenosti obou planet od Slunce, nikoli od Země.

40, 32 *Lubněčki* — Stanislav L., polský spisovatel v 17. stol., autor knihy o kometách (*Theatrum cometicum*); 35 *v gliňské hospodě* — t. j. v Lüneburku (bližší Hannoveru); Neruda označuje místo podle původního sídliště Polabských Slovanů (Gliň).

44, 6 *stádr* — jádrovité, svalovité dřevo.

45, 1 *Kdo mělkým je, ten bídně mřel* — Neruda podle du Prela aplikoval Darwinův „boj o život“ na mechaniku kosmickou.

48, 3 *vylétla jiskřička z plamenu, a zčernalá zpět zas padá* — viz báseň č. 12 a vysvětlivku ke str. 28.

49, 11 *mrtvou když její ručinku* — pravděpodobně narážka na smrt Terezie Marie Macháčkové, která zemřela na tuberkulózu 9. 10. 1865 ve věku osmnácti let (viz *Báseň I*, str. 453 a 647).

52, 4 *po světě boj je všude* — viz vysvětlivku ke str. 45; 6 *hudba sfér* — nebeská hudba, nebeská harmonie; podle názoru řeckého filosofa Pythagora a jeho žáků provází tato hudba pohyb nebeských těles. Člověk ji nevnímá, protože je na ni od narození zvyklý; 10 *jeť* — jechá, spěchá; 12 *žbounky* — řežavé uhlí, zde meteority.

54, 1 *Přijdou dnové, léta, věky, věkův věky* — báseň zobrazuje konec

Země obdobně jako báseň č. 12 (viz vysvětlivky ke str. 28) a báseň č. 13 (viz vysvětlivky ke str. 29); ve strofě třetí přidržuje se Neruda sice theorie o rozpadu Země na menší částky (*Země puká... Zem se trhá*), ale v poslední strofě se vrací k teorii o spirálovitém pádu Země do Slunce; 16 *příkrovné* — podobný příkrovu, t. j. pokrývce na rakev nebo na tělo zemřelého.

56, 13 *Příštěb světů ty záblesku, mlžino mladé zhouel* — Neruda tu vychází z theorie, jak ji našel u Meyera: v prázdných prostorech vesmíru (*v nebeském zákoutí*) se komety shromažďují, přitahují další, po případě i menší hvězdy. Padáním hmoty k těmto centrům se vyvine teplo, hmota se teplem roztaví, vyzářováním začne vyvinovat vlastní světlo a přejde v plynný stav. Zhušťováním tohoto plynu vznikne mlhovina, zárodek nového systému.

58, 1 *Až planety sklesnou k Slunci zpět* — motiv básně vychází z theorie o spirálovitém pádu planet do Slunce (viz vysvětlivku ke str. 28), ale pak přechází k teorii o rozpadu Slunce na drobné částičky a podle theorie, čerpané z Meyera, o novém sdružování komet (viz zde vysvětlivky ke str. 56) dochází ke vzniku nové mlhoviny jako zárodku nového systému a konečně ke vzniku nového „světa“.

59, 8 *z semene „orla“ — a „štíra“* — t. j. v oblasti souhvězdí Orla na severním nebi a souhvězdí Štíra na jižním nebi.

65, 25, 29, 33 *Cherub — Seraf — Trán* — zástupci t. zv. andělských sborů (kúrů).

66, 39 *charý* — černý, temný.

68, 14 *Zabrajem si na Hélice* — lidová dětská hra, při níž tančí nejprve družičky kolem jedné z nich, t. zv. Heličky, a pak Helička tancuje s každou zvlášť.

72, 13 *tem* — pluk, sbor.

77, 7 *tem* — témě, temeno.

79, 1 Giuseppe Ugo Bassi (nar. 1801), italský vlastenecký kněz, člen řádu barnabitského, skvělý kazatel. Účastnil se vlasteneckého hnutí, bojoval s dobrovolníky za italskou nezávislost, zúčastnil se výprav G. Garibaldiho, byl však Rakušany zajat, mučen a bez rozsudku popraven 4. srpna 1849. Padl prý se slovy: „Ať žije Ježíš, ať žije Itálie!“ z *hycen Rakušany* — Rakousko, kterému náležela tehdy značná část severní Itálie, bojovalo proti sjednocení Itálie a proti demokratickému a republikánskému hnutí.

95, 43—46 *„Svatý Jene z Nepomuku, drž nad námi Čechy ruku...“* — tyto čtyři verše jsou převzaty z Havlíčkova epigramu „Česká modlitba“. (Havlíček jich užil i v básni „První jenerální schůzka Českého národního museum 1847“. Srov. Havlíčkovo Básnické dílo, Nár. knihovna, sv. 16, str. 25 a 146.)

99 *Balada o svatbě v Kanaán* — Podkladem básně je vypravování v evangeliu Janově (2. kap., v. 1—19) o zázraku, který učinil Ježíš proměněním vody ve víno při svatbě v Káni Galilejské; 19 *starosvatbí* — žena, která se starosvatem řídí svatební slavnost.